

Heterogeen Herzien

Een Evidence-Based Route naar Dynamisch Homogene Groepsvorming in de Kleuterklas

Een goede start maken

In het Nederlandse kleuteronderwijs is het al decennialang gebruikelijk om kinderen van vier, vijf jaar en zes jaar samen te plaatsen in één groep, de zogenoemde heterogene groep 1-2. Deze organisatievorm wijkt sterk af van de onderwijskundige keuzes die gemaakt worden in de meeste andere landen. In landen als Finland, Duitsland, Frankrijk, België en het Verenigd Koninkrijk worden kleuters doorgaans per leeftijd of ontwikkelingsfase gegroepeerd, in meer homogene leeromgevingen.

Hoewel de Nederlandse heterogene methode vaak wordt verdedigd met termen als sociaal leren en natuurlijk leren van elkaar, groeit de aandacht voor de voordelen van een meer homogene groepsindeling bij jonge kinderen. Deze manier van structureren lijkt op basis van internationaal onderzoek beter aan te sluiten bij de ontwikkeling van kleuters, zowel op pedagogisch, sociaal als didactisch vlak.

Internationale vergelijking: Nederland als uitzondering

In de meeste onderwijssystemen is er sprake van een duidelijke scheiding per leerjaar of ontwikkelingsniveau, ook in het preprimair onderwijs. Preprimair onderwijs is onderwijs voor jonge kinderen vóór de start van het basisonderwijs, gericht op hun brede ontwikkeling (zoals spel, taal, motoriek en sociaal-emotionele groei), meestal in de peuter- en kleuterfase. Zo kent:

- Finland: het Esiopetus-jaar vóór de basisschool, uitsluitend voor zesjarigen (Halinen et al., 2018).
- Duitsland: de Kindergarten-groep, die wordt samengesteld op basis van leeftijd, waarna alle kinderen tegelijk doorstromen.
- België: de eerste, tweede en derde kleuterklas, ieder met een duidelijke leeftijdsafbakening.

Nederland vormt hiermee een grote uitzondering door structureel vier-, vijf- en zesjarigen samen te plaatsen in één pedagogisch-didactische groep. Dit model komt historisch voort uit de jaren 80, toen men streefde naar een soepele overgang tussen voorschool en basisschool (CBS, 2024). Je mag je afvragen of deze vorm nog wel past bij de hedendaagse inzichten in leren en kleuterontwikkeling.

Didactische focus en leerrendement

Een van de krachtigste argumenten vóór homogene kleutergroepen is de toename in didactische focus. Leerkrachten kunnen hun voorbereidingen, instructie en observaties richten op een nauwer ontwikkelingsgebied. Vanuit deze focus ontstaat meer ruimte voor verdieping in spel, taal en motoriek.

Uit internationaal onderzoek blijkt dat didactische effectiviteit sterk samenhangt met de mate van differentiatie die een leerkracht realistisch kan bieden (Pianta et al., 2016). In heterogene groepen blijkt die differentiatie vaak complex: de ontwikkelingsverschillen tussen vier- vijf en zesjarigen kunnen oplopen tot 24 maanden (en hoger) in taal- en spelontwikkeling. Dit betekent dat leerkrachten feitelijk twee tot 3 programma's parallel moeten draaien: eentje voor de startende kleuters, eentje voor de middenmoot en eentje voor de oudste en meest gevorderde kleuters.

In homogene groepen daarentegen kunnen activiteiten beter afgestemd worden op een gezamenlijke zone van naaste ontwikkeling (Vygotsky, 1978). De instructie sluit dan nauwkeuriger aan bij wat de gemiddelde leerling aankan, waardoor leerprogressie consistentere verloopt.

Continuïteit en groepsdynamiek

Naast didactische voordelen bieden homogene groepen ook meer rust en continuïteit in de groepsvorming. In Nederland wisselen kleutergroepen gedurende het schooljaar voortdurend door de instroom van nieuwe vierjarigen. Daardoor is het groepsproces zelden stabiel. De leerkracht moet het hele jaar door investeren in het opnieuw vormen van een sociaal veilige en hechte groep.

In homogene systemen in de landen om ons heen start de hele klas tegelijkertijd, met kinderen die ongeveer even oud zijn en die samen een volledig jaar doormaken. De groepsdynamiek ontwikkelt zich daardoor voorspelbaarder en sociaal-emotionele processen verlopen stabiel (La Paro & Pianta, 2003). Dit bevordert het welbevinden, wat volgens onderzoek een directe invloed heeft op motivatie en leerrendement (Hamre & Pianta, 2001). Wanneer we dat vertalen naar de Nederlandse setting is er nog meer verandering noodzakelijk dan enkel overgaan tot het homogeen formeren van kleutergroepen. Ook het huidige startmoment van de kleuter in de kleuterklas dient ter discussie gesteld te worden.

Kritische beschouwing van het Nederlandse systeem

Hoewel het Nederlandse systeem wordt geprezen om zijn flexibiliteit en kindvolgende karakter, staat het ook onder druk. Diverse onderzoeken signaleren dat de ontwikkelingslijn tussen groep 2 en groep 3 vaak schokkend groot is (Inspectie van het Onderwijs, 2021). De heterogene groep 1-2 zorgt er dikwijls voor dat oudste kleuters te weinig uitdaging krijgen, terwijl jongste kleuters juist overvraagd worden. Zeker in de tweede helft van het schooljaar zien we dat de structuren extreem onder druk komen te staan.

Bovendien blijkt dat leerkrachten in heterogene kleutergroepen vaker kampen met werkdruk, doordat zij twee jaarklassen qua activiteiten, instructie en administratie moeten combineren (NRO, 2019). Deze structurele last verkleint de ruimte voor kwalitatieve interactie, een van de sterkste voorspellers van leerwinst bij jonge kinderen (Mashburn et al., 2008).

Naar een dynamisch homogene aanpak

Een moderne visie op homogene kleutergroepen hoeft niet star te zijn. Steeds meer Internationale scholen werken met dynamisch homogene groepen: leerkrachten starten met leeftijdsgebonden klassen, maar bieden binnen die groepen gerichte ruimte voor individuele differentiatie. Zo behouden kinderen het voordeel van duidelijke structuur, terwijl er pedagogisch en didactisch flexibel met verschillen kan worden omgegaan.

Dit model past beter bij de huidige kennis over executieve functies, spelend leren en vroege geletterdheid. Bovendien geeft het leerkrachten de mogelijkheid om hun aandacht en energie te richten op één ontwikkeltraject, wat de kwaliteit van onderwijs ten goede komt.

Conclusie

Nederland mag trots zijn op zijn kindgerichte benadering van het kleuteronderwijs, maar het is tijd om kritisch te kijken naar de structurele keuze voor heterogene groepen. Internationaal onderzoek toont overtuigend aan dat dynamisch homogeen georganiseerde kleuteronderwijsstructuren bijdragen aan meer consistentie, rust, sociale verbondenheid en didactische effectiviteit.

Een herbezinning op dit punt zou kunnen leiden tot een beter geborgde startpositie voor elk kind en tot een werkbare en meer focusgerichte praktijk voor leerkrachten. Een speerpunt om 100 % op in te zetten wat betreft de Kleuterrevolutie!

Bronnen

- CBS (2024). 1985: Invoering van de Wet op het basisonderwijs. Centraal Bureau van de Statistiek.
- Halinen, I., Harmanen, M., & Mattila, P. (2018). Curriculum reform in Finland: Exploring the concept of competence.
- Hamre, B.K., & Pianta, R.C. (2001). Early teacher–child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development*, 72(2), 625–638.
- Inspectie van het Onderwijs (2021). De Staat van het Onderwijs 2021.
- La Paro, K. M., Kraft-Sayre, M., & Pianta, R. C. (2003). Preschool to kindergarten transition activities: Involvement and satisfaction of families and teachers. *Journal of Research in Childhood Education*, 17(2), 147-158.
- Mashburn, A.J. et al. (2008). Measures of classroom quality in prekindergarten and children's development. *Child Development*, 79(3), 732–749.
- NRO (2019). Werkdruk in het kleuteronderwijs.
- Pianta, R.C., Barnett, W. S., Justice, L. M., & Sheridan, S. M. (2016). *Handbook of Early Childhood Education*. Guilford Press.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.